

1993

ORDUAN ETA ORAIN

**Begoña Gorospe Pascual
(HERNANI 1993)**

Hernaniko Alkate jaunaren deialdi premiatsu baten ondotik, 1.918ko apirilaren 1ean, Batzarre Oso bat ospatu zen udaletxeko areto nagusian, bertan zirelarik Benefizentzia eta Osasun Batzordeak eta herritar multzo handi bat. Hona auzia zertan zetzan. Gobernadore jaunak emaniko agindu bat, hurrengo eguneko 10ak baino lehen, Lasarteko baztangadun gaixoak, batzuek egoera oso larrian, eta bizia galtzeko arrisku gorrian, Hernaniko Benefizentzi Etxera ekar zitezten.

Gogorra izan zen batzarrearen haserrea, herritarren osasuna eta Benefizentzi Etxeko egoiliarrena ere arriskuan ipintzen zelako eta hala berean herriko industriaren interesak, eta horregatik aho batez erabaki horren kontra agertu ziren, Gobernadore jaunarekin Donostian mintzatzeko batzorde bat izendatuz.

Lehen agintariaren intransigentzia ikusita, eta uko egin ziola batzordea hartzeari, protestazko telegramak igortzeari ekin zioten Ministro Kontseiluko Lehendakari zen Maura jaunari, eskualdeko Diputatu zen Marques de Santillana jaunari eta Jauregiko

Etxezain Nagusiari, delako erabaki hori atzera zedila eskatuz, bien bitartean irtenbide bat, Hernanik herriaren interes moral eta materialekin harmonian, bilatzearren, Gobernadorearen jarrera jasanezinezkoa mehatxagarri baitzen herriaren osasunerako.

Gestioak biderapenetan ziren bitartean heldu zen lekualdatzeko ordua, eta herria, orobat elkarturik, “ez klase eta ez sexu, inolako diferentziarik gabe”, halaxe esaten da ondoko Akta batetan, gaixoei aurpegi ematera irten zitzairen, eta bere esku zituen medio guztiak erabiliz, atzera eragin zieten, ordenu publikoaren urraketarekin. Ekintza hau zela medio, erabakia aurrera eramatea eragotzi zen, eta Hernaniko herria egun horretan, 1.918ko apirilaren 2an, doluminez betetzea era bai, halaxe izango baitzen agintekeria hura azken burura eraman izan bazen.

Hernaniarrek defentsarako hartu jarrera gogorraren aurrean, Lasartetik urrundu gabe barrakoi batetan kokatu zituzten baztangadun gaixoak.

Gure herriarentzat hain kezkarri izan zen gertae-ra hau Joxepa Zubeldiak, hernaniarra bera, zehaztasunez jaso zuen ondoko 24 bertso hauetan:

BERSO BERRIK ANDRE BATEK JARRIK ERNANIKO BERRIK; OSO ARRIGARRIK

Josefa Zubeldia

-1-

Apirillaren biyan
Ernaniko erriya
Lau orduban egon zan
Ikaragarriya
Karrasi ta diarka
Orduko larriya
Eskerrak gendubela
Batasun aundiya.

-2-

Gertaerau izan zan
Astiartiarekin
Aurreko egunian
Ezkenduben jakin
Emen izandu zala
Astelenarekin
Gobernadore jauna
Gogor egin nairik.

-3-

Ikusi nai zubela
Bere begiyekin
Ernaniko ospitala
Nola segon jakin
Ia ote zegoen
Kondisiyuakin
Erakutsi ziyoten
Leyaltasunakin.

-4-

Laster ontzat eman du
Kondisiyo onakin
Bialditzeko zazpi
Gaxo bastangakin
Baña beste gauz asko
Mintzu oyen gatik
Etzitun erabaki
Emongo jaunekin.

-5-

Gobernadoriari
Gure alkate jaunak
Eskeñi omen zizkan
Erosotasunak
Zaindu ta sendatzeko
An bastangadunak
Toki berezi baten
Txit ederki danak.

-6-

Alperrik izan ziran
Arrazoi guziyak
Etzizkan aintzat artu
Gobernadoriak
Askotan oi bezala
Beriak obiak
Entzun gor egin ziyon
Goi agintariyak.

-7-

Gure alkate jaunak
Bere lagunekin
Donostira juan ziran
Gabeko amaikakin
Konpontzen ote ziran
Jaun aundi orrekin
Trixte bueltatu ziran
Goizeko irurakin.

-8-

Gabez juanagatikan
Larritasunakin
Etziyen kasorikan
Jaun oyeri egin
Au egiten dubenak
Erriko jaunekin
¿Zer egingo ote du
Jende pobriakin?.

-9-

Goizeko zazpiyetan
Ostera juan dira
Taolsa juan zayote
Gobernadoria
Ayek bialdu zuten
Errera partia
Bastanga eta indarra
Beriala or dira.

-10-
Ordubantxe Ernanin
Etzan lo jendia
Kanpana ta tronkua
Dantzatubak dira
Tronko aundikin itxi
Ziraden bidiak
Barrika gurdi eta
Asma al guziyak.

-11-
Bidera atera giñan
Emakume asko
Ta allegatu bañolen
Egin degu alto
Zibillak esan zigun
Etxera biltzeko
Baizutela baimena
Odola ixurtzeko.

-12-
Ixurtzen badezute
Odola gurekin
Ill biarrak zerate
Zeon zaldiyekin
Guziyok bizkor gaude
Gauza gogorrekin
Biurtu obe dezute
Bastanga dunekin.

-13-
Zibilla pranko baizan
Zaldi galantakin
Guri desapiyoka
Beren ezpatakin
Ez giñan ez izutu
Oyek guziyekin
Danok atera giñan
Mirari aundiyakin.

-14-
Mikela ta Axentxi
¡Pareja fuertia!
Ayek aurren zirala
Fiñ giñan jendia
Zarrak eta gaztiak
Nexkatx ta andriak
Andre txit aberatzak
Baitaere pobriak.

-15-
Lana egin genduban
Kupira aundi gabe
Senarrak usirikan
Baskayrik gabe
Ustuta petroleos
Ospitala yursi
Aguro erretzeko
Kristal danak ausi.

-16-
Apaizak eta monjak
Negar eta ausi
Alako tranzerikan
Ez zuben ikusi
Gure monja gaxuak
Belauniko jarri
Eta telefonuan
Madrída Maurari.

-17-
Arren suplikatzeko
Gobernadoriari
Nolako tranze estuba
Zeguen Ernani
Alkatia aurrenzala
Ernaniko jaunak
Ondo egin zitusten
Telefono lanak

-18-
Molestati zitusten
Erregueta danak
Garcia Prietota
Santillana danak
Azkeneko tranzian
Estu eta larri
Suplikatu zioten
Koronal jaunari.

-19-
Arren erregutzeko
Gobernadoriari
Ez usteko galdutzen
Orrela Ernani
Permisua eskaturik
Montes pretubari
Bere telefonuan
Tolosara jarri.

-20-
Atenditurik ondo
Teniente Koronelari
Eta gañera gure
Alkate jaunari
Orduban bikunduda
Biyos gogorrori
Damus barkazenzayo
Pekataritari.

-21-
Urrengo egunian
Guziok alkarri
Emen gertatu danak
Ametz bat dirudi
Kulpa gabe galtzerik
Nonbait ez komeni
Graziyak eman danok
Jangoiko jaunari.

-22-
Nik suplikatzendiyot
Alkate jaunario
Osekiyo txikibat
Emakumiadi
Zorziko ederbatekin
Zar da gasteaidi
Alegre gertadedin
Egun tristiori.

-23-
Gizonak erregalo
Emakumiaidi
Loretxo polipana
Zar da gastiaidi
Egunortan gustiyok
Jantzita ibilli
Ondo distingitzeko
Egun aundiyori.

-24-
Orra berso berriyak
Andrebatik jarri
Eztiot esker txarrik
Ematen iñori
Orduko Uniyua
Betida Komeni
Ala gertadedilla
Biba gu ta Ernani.

Lehenengoz emakume haietariko baten bilobari entzun nion Hernaniko emakumeak 1.918an Lasarretik baztangadunak gure herriko ospitalera ekartzeari uko egin ziotenekoa. Bertolucciren Novecento filmeaz oroitu nintzen, han emakumeak zaldizko polizia ez pasatzeko bide baten erdian etzaten baitira, eta pentsatu nuen, nolako emakumeak! bai ausartak izan zirela! behar dugu zerbait egin haien oroitzapenetan, baina egia esateko, denbora joan zen eta burutik joan zitzaidan luza gabe.

Duela gutxi Joan Inazio Elizondok gertaera aipatu eta Joxepa Zubeldiak (Barbaxenekoak) idatzitako bertso batzuek utzi zizkidalarik gertaera berritzeko bidea izan nuen eta hauek irakurtzean berriro pentsatu dut, bai handiak zirela emakume haiek! Isil isilik baina beti ere aurrelari. Zer esa[n]guratsua den, baita, azken bertso hura: Orra berso ...

Eta ziur nago, bestalde, hernaniar jenderik gehienak ez duela “gertaera” honen berri izpirik ere.

Arazo honetaz zerbait idazteko esan didatenean eta Udaletxeko agiri desberdinetan dauden datuak eskumenean ipini zaizkidanean, iruditu zait oso garrantzitsua den diferentzia kualitatiboa dagoela agiri bien artean. Joxepa Zubeldiaren bertsoetan, emakumeei funtsezko protagonismoa ematen zaie, eta alderantziz udal agirietan hauxe baizik ez da jasotzen: “horregatik herriak, orobat elkarturik, ez klase ez eta sexu inolako diferentziarik gabe”, eta hala, emakumeen partaidetzaren garrantzia epel gelditzen da.

Nahiz eta bestalde, garai hartan organismo publiko batek aipatu dugun hori bera jasotzea ere, zerbait baino gehiago zen, garrantzizko gauza izan zela esan dezakegu emakumeen partaidetza hura.

Bi bertsiio hauek ikusita, ñabardura kontua izan arren, bada diferentziarik aski, eta hala, datu gehia-

gorik eman zezakeen norbait bilatzeko bidea egin behar nuela pentsatu nuen. Nire lagun batetaz oroitu nintzen, hark bere amari, 86 urte zituena, entzunik baitzion gertaeraren berri.

Garai hartan 14 urte omen zituen honek, eta oroitzen da nola emakume guztiak gaixoak eragoztera irten ziren. Oraino gogoan du klase guztietako emakumeak izan zirela bertan. Haietariko bat Luzina Lizeaga izan zela dio, besteak bezalaxe goardiei aurpegi eman ziena.

Hala, diferentzia “koxkor” honen hariari jarraiki, garbiro ohartu naiz gizarteak duen oroimenaren ahuleziaz, emakumeak protagonizatu dituen gertaera edo jazokundeak aipatzean.

Historian zehar, gertaera askotan izan dira emakumeak partaide, eta kasu askotan berek parte hartu ezean, ez ziren gure gizarteak gaur egun berekin dituen aurrerapenak lortu ahal izango.

Olympe de Gouges-en obra irakurri dut berriro, zeinak 1.790eko Iraultza frantsesean hauxe baitzioen mintzaldi batean: “emakumeak ez daitezela soilki gizonezkoen atseginerako hazi, hezi daitezela gizartean paper egoki bat joka ahal izateko moduan, eta azken batetan, gure iraultza saildu honek eragin dezala bigarren iraultza bat gure ohituretan”. Bazen, berau ez ezik, ideia hauek bizi zuen emakumerik, eztabaida nagusi eta orokorretara eramateko bidea eginez, gaur egun haietaz sobera gogoratzen ez garen arren.

Sufragistak ditut gogoan, ingelesak, Emmeline pankuhurts, bere alabak eta Emakumeen Elkarte Sozial eta Politikoa, beti ere emakume langileen eta ama ezkongeen bizi baldintzak hobetzea eskatzen zutelarik.

Irrigarritzat ezarri dizkigute. Eta gaur egun oraino bada “sufragista” terminoa iraintzat erabiltzen duen jenderik. Zer ezjakintasuna! Zer esango ote lukete hitz hori mespretxuz arabili ohi duten pertsonak balekitez Pankuhurts andereak jasan zituen auzietan berak defendatu zuela bere burua, eta beronen jokabidea zinez gogoangarri bilakatu dela.

Bestetik, ideia haiek defendatzeko, victoriar garaiko Ingalaterra hartan, hitz egin bakarrik ez, Ministrarien Ganbaran sartzen ziren, eta ganbarako bilkurak eten, pankartak ipiniz eta emakumearentzat boto eskubidea eskatuz. Kartzelan era zenbait gose greba, egarriarena eta loarena egin zituzten.

Aintzindari izan ditugu, zeren eta gaur egun oraino hainbat jende eta taldek metodo hauek berak erabiltzen baititu bere arrazoiak azaldu eta defendatzeko.

Dena den, guzti hau dela bide eta beste hainbat ekintzaren ondotik, emakumeak Ingalaterran 1.918an botoa emateko eskubidea eskuratu zuen, soilki obligazioak bakarrik jasan beharrik izan gabe.

Nor oroitzen da Florence Nightingale andereaz, eta berak egin zuenaz? Zer nolako garrantzia izan zuen Erizainen eskola Britainia Handia sortu zuelarik. Edota nork ez du entzun Amelia Earhart anderea 1.928an abioi bat pilotatuz Atlantikoa zeharkatu zuena eta egitate hori burutu izaniko lehen emakumearen berri?

Duela gutxi Klara Campoamor anderearen oroitza penaberreskuratu ahal izan dugu, Estatu Espainolean berau izan baitzen 1.931 urtean emakumezkoaren botoa lortzeko bidean aintzindari. Kosta zaigu berreskurapen hau berea eta bi.

Arlo desberdinetan nabarmendu diren emakume asko eta asko ahantzi egin ditugu, nahiz eta gertaera garrantzitsuetan partaide izan ziren. Zer esan azken gerrateko gure emakumez? Ia urtebete eska-sean bi joan zaizkigu, bata Donostian Ixiar Muxika, bere jardueragatik heriotzera kondenaturik egon zena. Gerrosteian euskararen irakaskuntzan jarraitu zuen, urte ilunetatik hasita. Edo Kasilda, Loiola hartzekoan, Aiako harriko frontean partaide izan zen anarkista maitagarri eta bihotz zabala, gero Erresistentzia Frantsesean jardun zuena eta geroago behar-rean aurkitzen zen errefuxiatu oro bere etxean hartu zuena. Eta inolako garrantzirik gabe hartu ere, gauzarik arruntena egongo balu bezala.

Duela gutxi ohartu gara gure Euskal herri honetan izan dugula argazkiaren alorrean aintzindari bat: Eulali Abaitua, hain zuzen, bilbotarra, 1.873an argazkigintzan hasi eta altxor baliotsu bat bildu eta utzi diguna: pertsona, jende arrunta, garaiko emakumeen ofizio (laborari, garbitzaile, sardina saltzaile, esneketari...) eta zernahi argazki.

Ata askoz hurbilago, bai geografiaz bai eta denboraz, zer oroitza penaberreskuratu digun Zikuñagako emakumeen grebak! Haiek denborak haiek! Azkenik, turismoaren eta munduaren birako bidaiari aro honetan, agian norbaiti irri eragingo dio, baina bai ongi etorri zitzaizkigula pertsona askori, hirurogeigarren urteetatik aurrera, Timotea Rekondok antolatu bidaiak. Handik eta harat irten ginen hemendik eta eza-gutu ahal izan, beharrik, beste lurralde eta paisaia batzuk! Esan gabe doa, gainera, Hernaniko herrian badugula ekintza desberdinetan nabarmendu izan den emakumerik. Eta, nor oroitzen da jada horietaz?

Ziur nago hau irakurtzen ari den bat edo batek esango duela, baina... baina... zer esaten ari da hau? Izan ere nahasketa horretan Olympe de Gouges eta Kasilda eta Timotea Rekondo aipatzen baititu. Baina... zer da hau?

Halaxe da, bada, guzti honek berretsi baizik ez du egiten Joxepa Zubeldiaren bertsoetan aipatu gertaera hartako protagonisten auzia, Mikela, Axentxi, Luzina eta hernaniar beste emakume haiek burutu zuten egitea.

Eta gauzak ez dira egiteko egiten, ez eta oroituak izan daitezkeen ere, baina esperi[e]ntzia hau, eta lana nahiz esfortzua, ongi probetxatuko bagenu, benetan aberasgarri litzazigukeela ez da dudarik, eta seguraski zinez baliagarri izango zitzaigun, baina ez, hauek eginiko guztia ia ahantzi egin baitugu.

Esan gabe doa erregina eta printsesa batzuen, zenbait santa eta zientzilarien... bizitza eta esperientzia bildurik gelditu dela. Ez hala ere emakumerik gehien emaitz aberatsa, ahazturak eraman baitu berekin. Edo eta ahantzi egiten da egilea emakume izan zenik ere. Hau jenderik gehienari buruz egia baldin bada, emakumezkoen kasuan askoz zorrotzago da arazoa.

Askotan esan ohi da pertsona edo gizarte batek bere historia galdu edo ahanzten duenean, izatearen zati bat galtzen duela, edo eta besamotz edo maingu gelditzen dela. Hauxe gertatzen zaigu. Maingu gaudela. Guztiok maingu, baina emakumezkoak batipat. Beti da beharreko erreferentziak izatea, eta eraberrituko baldin bagara, beharrezko dugu geure historia berreskura dezagun. Liburuetan ageri ez den historia hori, hortik zehar normalki mugitzen baigara emakumezkoak. Orain behintzat. Maila apaletatik abiatu-rik, herri mailara helduz gutxienez.

Horregatik, zoragarria iruditzen zait historia hau eta gure amonen bertsoak berreskuratzea. Beharrezko dugu haien pista bilatzen eta jarraitzen ahalegintzea. Gurea da ondarea. Guztiona, baina gu emakumezkoena batipat. Egin dezagun ezagutzeko bidea eta harrotasunez egin ere.

Halatan bada, beharrezko dugu animo handi bat eta kuraia izatea edo berreskuratzea. Gu geuk ez badugu egiten, beti ere zailago izango da. Eskolan, unibertsitatean, emakume taldeetan edota nonahi ere ez dezagula ahantz gure leku bazterturik, gure zeregina ahantzirik dagoela.

Ahantzi ezin duguna zera da, jarraitu beharreko dugu bidea erakutsi ziguteno-ri gure eskerrona azaltzea, izan ere berek utzi baitziguten kemena, gogo-ia eta behar hainbateko kuraia, garraxi egiteko eta berekm urratutako bidean ahalegin betean jarraitzeko.